

Чикалюк Микола Миколайович
*здобувач ступеня доктора філософії,
Приватний вищий навчальний заклад
«Буковинський університет»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-392-0-25>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Процес становлення фінансової системи України має складний шлях розвитку.

Щоб детальніше зрозуміти цей трансформаційний процес, слід згадати сутність поняття «фінансової системи», її внутрішню будову, структуру.

Так, С. В. Науменкова та С. В. Міщенко зазначають, що за ознакою внутрішньої будови фінансова система – це сукупність відокремлених взаємопов'язаних фінансових відносин, які відображають специфічні форми та методи розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів. Відповідно до іншої ознаки, організаційної структури, це сукупність фінансових органів та інститутів, які управляють грошовими потоками [4].

Фінансова система в Україні почала активно формуватися після проголошення Незалежності України. У спадок вона отримала багато труднощів.

У доволі критичних умовах відбувалось становлення вже незалежної національної фінансової системи України, а також введення нової фінансової політики. Першочерговими завданнями, які необхідно було вирішити під час становлення даної системи стали: вихід із економічної кризи, яка існувала на той час у країні; досягнення певної, хоча і часткової, макроекономічної стабільності, а також – чітка регламентація ефективності розподілу фінансових ресурсів [3].

Створення самостійної банківської системи України та Національного банку стало можливим після проголошення 16 липня 1990 р. державного суверенітету України. 20 березня 1991 р. Верховна Рада ухвалила Закон «Про банки і банківську діяльність». Замість Української республіканської контори Держбанку СРСР з'явився Національний банк України зі статусом центрального емісійного банку держави. Цей день вважають датою заснування НБУ та появи незалежної банківської системи [7].

У грудні 1990 р. було ухвалено Закон УРСР «Про бюджетну систему Української РСР», який визначав бюджетну систему Української РСР, як сукупність республіканського та місцевих бюджетів, до складу яких входили обласні, районні, міські, селищні та сільські бюджети, тобто зазначений закон був спрямований на відокремлення від загальносоюзної бюджетної системи та на розмежування прав і обов'язків законодавчої та виконавчої влади.

Перші платежі через систему електронних платежів (СЕП) пройшли 5 січня 1993 р. З 1 січня 1994 р. в Україні були повністю скасовані паперові та телеграфні авізо (повідомлення про перерахунки грошей) у міжбанківських розрахунках. Усі ці роки СЕП працювала безперебійно, і навіть у 2022 р., попри повномасштабну війну з РФ, СЕП провела 363 млн платежів на суму 133 трлн грн, тобто майже по одному мільйону транзакцій кожного дня [7].

З метою забезпечення ефективного управління доходами та видатками державного бюджету, введення касового порядку його виконання, посилення контролю за надходженнями, цільовим і економним використанням коштів 18.06.1993 за № 219/93 прийнято Указ Президента «Про порядок виконання Державного бюджету», яким унормовано питання проведення розрахункових операцій органами влади різного рівня, їх підпорядкованими підприємствами. У Національному банку «Україна» було відкрито рахунок «Кошти Державного бюджету України» для концентрації коштів бюджету, здійснення фінансування видатків у межах наявних фінансових ресурсів у Державному бюджеті України. У банківській системі, в яку входили і комерційні банки,

організовано облік доходів Державного бюджету України, встановлено порядок і систему контролю проходження і виконання платіжних доручень по доходах та видатках державного бюджету.

Завдяки прийнятого в 1993 р. Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори», підвищилася самостійність місцевих бюджетів. Місцеві органи влади отримали право встановлювати окремі види місцевих податків і зборів [6].

У квітні 1995 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про бюджетну систему Української РСР»; у червні 1995 р. – прийняття нової редакції Закону «Про бюджетну систему України», яким було закладено законодавчі підвалини розвитку фінансово-бюджетних відносин, що сприяло реформуванню бюджетної системи, розвитку бюджетного регулювання соціально-економічного становлення України. Закон України «Про бюджетну систему України» проіснував до червня 2001 р. майже у незмінній редакції. Важливим кроком у становленні бюджетної системи можна вважати Указ Президента «Про Державне казначейство України», яким було створено Державне казначейство. Ця нова структура виконувала низку важливих завдань, пов'язаних з касовим виконанням бюджетів усіх рівнів та управління бюджетними коштами за рахунок їх розподілу за пріоритетністю виконання соціально-економічних завдань суспільства [5].

2–16 вересня 1996 р. в Україні відбулася грошова реформа, якою введено в обіг нову національну валюту – гривню. На першій одnogривневий банкноті було зображено київського князя Володимира. Історія гривні як грошової одиниці дуже давня і налічує не менш як тисячу років [7].

Прийнята Конституція України у 1996 р. зазначила такі основні принципи бюджетної системи, як справедливий та неупереджений розподіл суспільного багатства; передбачено оприлюднення регулярних звітів про доходи і видатки державного бюджету України; закріплено засади здійснення парламентського контролю за використанням коштів державного бюджету через Рахункову

палату України; було встановлено право самостійно розробляти та контролювати функціонування місцевих бюджетів територіальними громадами, встановлювати місцеві податки та збори [1].

На врегулювання організації бюджетної системи значною мірою вплинув прийнятий в червні 2001 р. Бюджетний кодекс України, яким було чітко визначено процедури розроблення, прийняття та виконання бюджету, а також встановлено взаємовідносини між ланками бюджетної сфери та відповідальність учасників бюджетних відносин за бюджетні правопорушення [2].

5 лютого 2015 р. НБУ відмовився від фіксованого валютного курсу, який застосовувався із дати введення гривні, та перейшов до ринкових механізмів курсоутворення. Відтоді курс гривні до долара, євро й інших валют визначався міжбанківським валютним ринком. Після початку повномасштабної війни з РФ НБУ тимчасово повернувся до фіксованого валютного курсу [7].

Складний трансформаційний процес розвитку фінансової системи України продовжується безперервно. Основним завданням такого процесу зараз стоїть вирішення проблем ефективності розподілу фінансових ресурсів держави, підприємств та населення, в складних умовах війни й величезних видатках на підтримку й збереження державності. А це, зараз для нас завдання із «зірочкою», в умовах динамічних змін.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Германова О. Розвиток, а не виживання. *Вісник податкової служби України*. 2010. № 17. С. 3–6.
3. Канцір І. А. Еволюція становлення та розвитку фінансової системи України. *Науковий вісник НЛТУ України* : збірник науково-технічних праць. Львів : РВВ НТЛУ України, 2011. Вип. 21.14. С. 222–226.
4. Наумкова С. В., Міщенко С. В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів. *Фінанси України*. 2006. № 6. С. 44–56.

5. Полозенко Д. В. Бюджет 2005 – новий етап соціального розвитку. *Фінанси України*. 2005. № 11. С. 25–31.
6. Шульга Л. О., Шульга Г. В. Систематизація та оцінка етапів розвитку бюджетної системи України. *Фінансовий механізм державного управління економікою України* / гол. ред. С. Ф. Поважний. Донецьк, 2007. С. 50–62.
7. Хоптюк Д. Становлення фінансової системи незалежної України: від 1991-го до сьогодні. URL: <https://fondy.ua/uk/blog/ukrainian-financial-system-formation/>